

ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА З'ЇЗДІ УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ

У статті коротко подано відомості про підготовку до з'їзду українських учених у Львові 1848 року. Звернено увагу на спроби місцевих поляків відмінити зібрання українських науковців. Описано намагання учасників з'їзду впровадити українську мову в публічне життя жителів Східної Галичини. Проаналізовано ухвали, прийняті на засіданнях секцій з'їзду щодо використання української мови.

Ключові слова: з'їзд українських вчених, секції з'їзду, українська мова, мова навчання, судова мова, освіта рідною мовою, закони українською мовою.

Богдан Сокил. ВОПРОС УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА НА СЪЕЗДЕ УКРАИНСКИХ УЧЕНЫХ

В статье кратко представлены сведения о подготовке к съезду украинских ученых во Львове 1848 года. Обращено внимание на попытки местных поляков отменить собрание украинских исследователей. Описаны попытки участников съезда внедрить украинский язык в публичную жизнь жителей Восточной Галиции. Проанализированы решения, принятые на заседаниях секций съезда относительно использования украинского языка.

Ключевые слова: съезд украинских ученых, секции съезда, украинский язык, язык обучения, судебная речь, образование на родном языке, законы на украинском языке.

Bohdan Sokil. THE ISSUE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AT THE CONGRESS OF UKRAINIAN SCHOLARS

Brief information on the preparations for the congress of Ukrainian scientists in Lviv in 1848 is given. Attention was drawn to attempts of local Poles to cancel the congress of Ukrainian scholars. The efforts of the participants of the congress to introduce the Ukrainian language into the public life of the inhabitants of Eastern Halychyna are described. The rulings adopted at the sessions of the congressional sections on the use of the Ukrainian language have been analyzed.

Keywords: congress of Ukrainian scholars, section of congress, Ukrainian language, language of education, judicial language, education in native language, laws in Ukrainian.

Українська мова внаслідок того, що Україна впродовж довгих років входила до складу інших держав, не могла розвиватися та функціонувати на своїй території. У Російській імперії вона практично була заборонена сумнозвісними указами та циркулярами. Не менших утисків зазнавала українська мова і на території Східної Галичини. Однак Австрійська Конституція гарантувала всім народам держави рівноправність і, відповідно, право плекати та розвивати свою національну мову. Цим правом і скористалися галицькі українці, які вирішили об'єднати свої зусилля на благо українського народу. Зібравшись у Львові, українська інтелігенція вирішила скликати з'їзд українських вчених, а також усіх, хто цікавився українською історією та мовою.

Функціонування української мови в різних сферах життєдіяльності українського народу на території Східної Галичини за часу її перебування у складі Австро-Угорської монархії не був предметом дослідження істориків української мови. Окремі аспекти функціонування офіційно-ділового стилю досліджено у статтях Б. Сокола, зокрема: «Мовний закон для народних та середніх шкіл у Галичині 1867 року та дискусії навколо нього (2016)»; «Руська (українська) мова в цісарсько-королівських місцевих урядах Східної Галичини» (2016); «Українська мова в галицьких народних школах за часів австро-угорської імперії» (2016);

«Вживання руської (української) мови на цісарсько-королівській державній залізниці Східної Галичини (2016); «Посол Вахнянин і питання врегулювання мовних відносин у Східній Галичині» (2016); «Правописні дискусії на з'їзді українських вчених» (2016); «Політичне товариство «Народна Рада» і питання функціонування української мови на ц. к. державних залізницях Східної Галичини» (2017); «Відстоювання прав української мови як урядової на всенародних вічах та зібраннях на території Східної Галичини під час Австро-Угорської монархії (2017), «Українська мова як урядова на засіданнях Галицького Сейму» (2018); «До питання про мову навчання у всеучилищах (університетах) на засіданні Галицького Сейму» (2018) тощо.

Аналіз проблем, порушених на з'їзді українських учених, які стосуються функціонування української мови в публічному житті галичан, подаємо вперше.

Мета статті – подати відомості про з'їзд українських учених, на якому розглядали питання функціонування української мови в публічному житті галицьких українців. Проаналізувати погляди українських учених на вживання української мови в урядах, судах та шкільництві.

Після повалення абсолютизму та політичної системи Метерлінга в березні 1848 року в усіх краях Австрійської держави, в тому числі й у Галичині, розпочався політичний та народний рух. Поляки 15 квітня 1848 року створили у Львові «Раду народову», яка займалася не тільки справами польського населення, але поширила свою роботу на всіх жителів Галичини. Це стурбувало українців, які вже почали проявляти ознаки окремішнього національного життя. Отже, коли 25 квітня 1848 року була видана Конституція, у параграфі 28 якої задекларовано дозвіл на зібрання, львівські українці з 2 травня 1848 року зійшлися до церкви Св. Юра і вирішили створити українську організацію під назвою «Руська народна рада». Головою організації обрали крилошанина Михайла Куземського. 15 травня у газеті «Зоря Галицька» надрукували відозву до українців Східної Галичини і програму з'їзду. Відозву підписали крилошанин Михайло Куземський, єпископ Григорій Яхимович, письменник Іван Борискевич, священник Михайло Малиновський, а також 22 священники та 39 світських особи, серед яких було 15 урядників та 5 львівських міщан [1, с. 1].

«Головна Руська Рада» визначає основні засади своєї діяльності: «Будемо розвивати и вносити народність нашу во всѣхъ еи частехъ: выдосконаленьемъ языка нашего, запровадженъемъ его въ школахъ низшихъ и высшихъ, выдаванъемъ писъмъ часовыхъ, утримованъемъ кореспонденцій съ письменными такъ нашими якъ инными до щепу славянського належачими, розширеньемъ добрыхъ и ужиточныхъ книжокъ въ языкѣ рускомъ, и усиленнымъ старанъемъ впровадити и на рѣвни поставити языкъ нашъ зъ инными въ урядахъ публичныхъ и т. д.)» [1, с.1-2].

Відповідно до тої відозви серед членів «Руської народної ради» виникла ідея створити окреме товариство «Галицько-руську матицю» на зразок тих, які були зорганізовані серед інших народностей Австрійської держави, зокрема у чехів, сербів тощо. Найбільше зусиль для створення цього товариства доклали львівські міщани Лев Сосновський та Іван Гуркевич. Останній підготував статут «Галицько-руської матиці» і подав його на засідання Головної руської ради. 16 червня 1848 року було оголошено про заснування «Галицько-руської матиці».

Окрім створення науково-просвітнього товариства, виникла потреба запросити до Львова на зібрання усіх українських письменників і прихильників народної освіти. Ініціаторами такого зібрання виступили о. Іван Борискевич і письменник, священник зі Славська Микола Устиянович. Уже в липні М. Устиянович звернувся з пропозицією скликати таке зібрання. Але «Головна Руська рада» «середь глоты розличныхъ політичныхъ дѣлъ» не звернула увагу на це питання. М. Устиянович вимушений був 15 серпня нагадати «Головній Руській Раді» про свою пропозицію. Зокрема, в листі він аргументує, над якими питаннями варто було би працювати, а саме: І. «Ци нашъ рускій языкъ въ дальшѣмъ своимъ розвою при вліянью Россійского, Польського и Церковного питомства въ своєї барвѣ и духу

на самоистный выобразити ся подолає и якои бы дороги належало ся державти, абы въ єдень зъ выжъ реченыхъ языкѡвъ не перестроивъ ся? II. Задля выказанія такои дороги здає ся Грамматика порѡвнающая доконечено потребна быти. Кому бы изжаніє єи припоручити?» [1, с. 1-2].

Власне завданням з'їзду буде: «Оустановити длѢ Жзыка нашого однаки формы, а длѢ письма нашого прїймити найстосовнѢйшѡ писовню; высвѣтити рѡжницю мовы нашої ѡдѢ Жзыка старословѢньского, такоже ѡдѢ російского и ѡдѢ польского» [2, с. 1].

Зусиллями Івана Борискевича «Головна Руська Рада» позитивно вирішила повторне подання М. Устияновича і створила комісію для підготовки з'їзду українських учених. 5 вересня в газеті «Зоря Галицька» надрукували запрошення і призначили з'їзд на 19 жовтня. Запрошення підписали, окрім І. Борискевича та М. Устияновича ще чотири світських українці та три львівських священники. Окрім того, оголосили також і програму з'їзду [1, с. 2].

19 жовтня, як і було призначено, з'їхалися до Львова українські вчені та прихильники народної освіти. Отже, з'їзд розпочався, хоч і не без трудношів та перешкод. Про ці перешкоди писав Я. Головацький: «Такъ званный Соборъ рускій (звѣстна польско-руска партія для противдѣланья Рускѡй радѣ народнѡй) и польски ворохобники рѡзнымъ способомъ и навѣтъ насильствомъ хотѣли перешкодити зѡбраню рускихъ ученыхъ. Такъ (лже) рускій Соборъ казавъ кѡлька днѣвъ передъ зѢздомъ великими буквами на найбільшѡмъ паперѣ выдруковати найчорнѢйшу клевету на найчестнѢйшихъ Русинѡвъ, займаючихъ ся рускою справою; потѡмъ до зѡбранныхъ ученыхъ присылавъ застаршаючі дописы, а ворохобники польскї грозили оружнымъ нападомъ и насильнымъ розѡгннемъ зѢзду ученыхъ, що може и було бы наступило, коли бы правительство, довѣдавши ся о тѡмъ, не поставили було для охорони ученыхъ оденъ баталіонъ войска, пѡдъ котрого охорогою о перше засѣдане вѡдбувало ся» [5].

Відкрив з'їзд голова Руської Матиці крилошанин М. Куземський привітною промовою, у якій згадав про занепад Русі, витіснення української мови під селянську стріху, усунення української мови зі шкіл та урядів, а також вказав на потреби українського населення: потребу освіти рідною мовою, необхідність друкувати народною мовою книжки.

Після нього виступив М. Устиянович і, зокрема, про мову сказав так: «Языкъ рускій – то стобарная цвѣтка, возникша зъ мягенькой груди найчувствеинѢйшой дочки Славы. Хтожь въ Славянщинѣ не знає мовы тои святои Руси, тои бесѣды сердца, того наповидного ласканя, которымъ мати перше дитя своєи милости любує, тои красавои пѣсоньки, якую ластѡвка пѡдъ стрѣхою щєбече! Хто не знає барвы, цвѣту и нонѣ тои лытороти золотобережной Украины! На славянскѡмъ выросла она сердцю и всякими цвѣтами приоздобила ю красавая мати. Всякї чувства душѣ и ума появы преодолѣває она золотїми точками. Ажь хочемъ галюбовати ся єи принадами милости, пѡйдѣмъ до Основняненка Марусѣ; ажь жєлаємъ надивити ся ненагляднмъ єи барвѣ красотамъ, вержмл око на єго всходъ сонця. Ажь хочемъ узброити ся въ крѣпость, послухаймо громкого Шевченка; ажь розвеселити ся и попустовати, возъмѣмъ Котляревського. Ажь на послѣдокъ статочного образа хочемъ, прочитаймо оденъ тѡлько короткїй уступъ зъ Переквичика пѡдъ назвою Бандуристь, черезъ незабвенного нашого Шашкевича написанный. А сли бы сѡмо не пожалували потрубити ся до пѣснїй народа, до тои коморы природныхъ народныхъ гадокъ,

знайшли бы-сьмо не одну звѣздку, котра бы славу найкрасшому письменникови кожного народа принесла» [3, с. 1-2].

Відкинувши можливий закид, що українська мова не має абстрактних слів («абстактѡвъ»), указуючи на багатство церковно-української мови, бачить доповідач «величественную будущину для руского языка». «Але грѣхомъ и великою злобою було бы не спѡзнати заданя doby. Отже, тому заданю посвятѣмъ всѣ наші силы!» [3, с. 1].

Наступного дня розпочалася робота в секціях. Замість запланованих дев'яти секцій, було лише вісім, оскільки секції сьому «управи української мови» та восьму «управи української літератури як давньої, так і сучасної», об'єднали в одну. Робота секцій була спланована так, що кожне засідання розпочиналося в різний час. Це давало змогу учасникам з'їду брати участь у роботі кількох секцій. Найбільше з усіх секцій засідала секція української мови та літератури, засідання якої відбувалися щодня. Кожна секція вибрала голову та секретаря.

У *першій* секції «Богослов'я» головою був Іоан Бохенський. Секція обговорювала такі питання:

а) дотеперішня система науки богослов'я не є достатньою для ґрунтовної підготовки кандидатів духовного стану, оскільки не ознайомлює їх детально з цілим Святим Письмом;

б) усі богословські предмети повинні викладати з початком нового навчального року українською мовою. Українські професори Левицький та Геровський висловили згоду вчити богословів українською мовою;

в) для світських осіб видати молитовник, у якому молитви «Царю небесний», «Пресвятая Троице», «Отчешаш», «Вірую», «Богородице-Діво» і «Псалми» мають бути церковнослов'янською мовою, а всі інші – народною українською мовою. Укласти такий молитовник погодився доктор Гинилевич.

Друга секція, права, складалася тільки з львів'ян. Головою був обраний Юліан Лавровський, заступником голови Іван Константинович, секретарями Павло Максимович і Емілян Ляникевич. Перші працювали над перекладом «Книги законѡвъ гражданскихъ», а також були членами міністерської комісії, яку створили для перекладу тих законів. Ю. Лавровський переклав цивільний кодекс, а І. Константинович – карний (кримінальний).

Третя секція «Любомудрія і наук природи». Головою був Іоан Гарасевич.

Секція ухвалила:

а) кожен народ може досягнути найвищого ступеня освіти, особливо через філософію («любомудріє»), отже, і український народ потребує філософії як окремої науки;

б) філософія і науки природи мають викладати українською мовою. Що це є можливим, доказував Я. Головацький поданням рукописів давніх українських викладів логіки і метафізики у Львівському університеті в 1786-1808 роках. Між іншим, члени цієї секції власним коштом спровадили з Росії найновіші книжки з філософії, математики та фізики;

в) треба конче видати окремий український календар, почавши від 1848 року.

У *четвертій* секції, історія та географія, головою був А. Петрушевич, секретарями Іван Борецький і Рудольф Мох. А. Петрушевича уклав детальну програму, в котрій вказав на «тѣсну звязь, яка насъ до половины 14-ого вѣка сполучала зъ однокровными и одновѣрными нашими братьями», і на поступове наше відчуження, спочатку політичне, потім релігійне, від іншої Русі через все наше «Ляхолѣтіє» та на майже «совершенное преобразование наше щодо истянного руского характера, пѡдъ сильнымъ вліяніємъ запада».

Ця секція обговорила програму й прийняла ту частину, в якій закликали шанувальників української історії ретельно збирати українські історичні пам'ятки, літописи, грамоти, записи, листи, написи, короткі записки в церковних книжках, написи по церквах, на гробових каміннях, давні монети, казки, пісні тощо.

Окрім того, комісія ухвалила:

а) пропозицію М. Куземського укласти якнайшвидше коротку історію Русі для науки народу у школах;

б) пропозицію отця М. Саневідського засновувати окружні слов'яноукраїнські читальні. До речі, сам ініціатор ідеї заснував таку читальню у 1849 році.

П'ята секція розглядала проблеми шкільництва. Головою був Йосиф Левицький, заступником Антон Добрянський, секретарями Йосафат Кобринський і Стефан Химинський.

Секція прийняла такі постулати:

1) визнавши факт, що українські школи від 1815 року мали невеликий поступ, члени комісії обґрунтували причини такої ситуації.

а) українці не мали ані відповідних засобів для підготовки вчителів, ані шкільних приміщень, а відповідно, і вчителів здібних для навчання української молоді.

б) переселення на інші території, погане матеріальне забезпечення, необхідність працювати на власному господарстві призвело до того, що українські священники втратили народний дух і поступово відчужувалися від школи;

в) відсутність необхідної кількості підручників українською мовою. Через те українська молодь не вивчала предметів, які би проносили їй користь у майбутньому житті;

г) місцеві дідачі ставили перешкоди навчанню українською мовою;

2) Руська Рада повинна вибрати в кожному окрузі хоча б чотирьох контролерів українського походження, які добре б знали українську мову, і доручити їм дбати про успіхи української освіти. Ці особи повинні контролювати зміст навчання в кожному селі та місті;

3) члени секції наголосили, що є замало написаних українською мовою для народних шкіл підручників, букварів та катехізисів. Отже, необхідно підготувати такі книжки: а) Буквар як українською народною мовою, так і церковною; б) Катехізис малий та великий; в) Граматику, коротку і велику, українською народною мовою та церковною мовою; г) Читанку («книга для чтенія») (до речі, така читанка була укладена К. Блоньським і надрукована у Відні); д) Рахунки; е) Євангелію та Апостоли на тиждень і свята; ж) Біблійні повісті; з) Коротку географію та історію українського народу; и) Коротку економію або господарство і технологію; і) Коротке право громадянське;

4) одногосно сконстатовано, що переважна більшість українських підручників для гімназій уже виготовлені в рукописах, а також українці мають значну кількість підготовлених вчителів [4, с. 1-2].

Обговорювали також і метод науки читання, а саме: при складанні слів вживати давні назви кириличних букв (азь, буки, вѣди тощо) чи називати букви відповідно до звучання. Вирішили використовувати останню методу як легшу, однак зауважили, що молодь повинна знати і давні назви букв. При цьому постало запитання, що робити з ъ-омь: чи ця буква потрібна. О. Мох вимагав усунути її, але після довгих дебатів перемогла думка голови о. Й. Левицького, щоб буква ъ «яко неопреодолимый забытокъ предкѡвъ нашихъ и надалѣ позостала, а понеже ъ въ церковныхъ книгахъ великую ролю граеть и молодѣжь ѡтъ шкѡльныхъ книгъ къ читанію церковныхъ есть въ найблизшѡмъ стосунку, для того въ жаденъ способъ не можна ъ въ писанію оставляти» [5, LXXXVIII].

Зрештою, член комісії о. М. Саневідський запропонував план навчання в українських гімназіях. Відповідно до цього плану, окрім грецької та латинської мов, необхідно було вивчати й інші європейські мови, а саме: у першому класі церковну мову, у другому – великоруську, у третьому – чеську та французьку, у четвертому – порівняння слов'янських мов та англійської мови. У п'ятому та шостому класі необхідно викладати слов'янську літературу на переміну з іншоєвропейською класикою. Географія та історія мали би зачинатися від «Малоруси».

Було рекомендовано призначити для кожної дисципліни окремого вчителя. Однак секція не ухвалила цього плану і він так і залишився лише проектом священника М. Саневідського [4, с. 2].

У шостій секції для господарства головою був Лев Трещаковський, заступником голови Іван Борискевич, секретарем Йосафат Кобринський.

Оскільки фінансово створювати окремий журнал, присвячений потребам господарства українською мовою, було заважно, то вирішили збільшити на піваркуша обсяг «Зорі Галицької» і друкувати там статті про селянське господарство. Учасники секції акцентували увагу на трьох українських книжках з господарської тематики, а саме: «О гною 1848» Й. Кобринського, «Руководство къ садовництву 1844» М. Гавришкевича та «О садженю тютюну» [6, с. 2].

Як було уже сказано, найважливішими були засідання секцій *сьомої* та *восьмої* «управи языка руского и словесности руской». Головою був Яків Головацький, заступником голови Йосиф Лозинський, секретарями Михайло Косак і Михайло Ільницький.

Ця секція мала виконати основне завдання з'їзду, поставлене в запрошенні на першому місці: унормувати українську мову та правопис.

Програму секції уклав о. Іван Жуковський. Наради були довгі, думки висловлювали різні, часом навіть протилежні. Одні були за народну мову, якою вона живе в устах народу, другі радили прийняти старослов'янську мову як письмєнну. Так само було і з правописом та формами. Одні хотіли, щоб цілком притримуватися етимології, другі – щоб зберегти етимологію, але звернути увагу на народну вимову, відступаючи більше чи менше від етимології. Треті пропонували укласти зовсім новий правопис (мабуть, фонетичний) [8, с. 1].

Дев'ята секція розглядала питання старослов'янської літератури. Головою був Лев Сосновський, заступником голови Стефан Семаш, секретарем – богослов Василь Ковальський. На засіданні з програмою виступив Стефан Семаш. Як палкий прихильник старослов'янської мови, доповідач пропонував зробити її «учебною и письменною». Його підтримували і деякі інші учасники засідання, висловлюючи думку впровадити старослов'янську мову в українському письменстві. Правда, вони визнавали, що хоча «зъ початку буде трудно, але по неякъмъ часѣ́ буде возможно до него ся привычаити». На підтримку впровадження старослов'янської мови зачитали навіть петицію львівських парафіян, щоб їхніх дітей навчали старослав'янською мовою, однак члени комісії висловилися за народну мову.

Разом із тим було вирішено зробити старослов'янську мову доступною і зрозумілою для населення. Тому поступила пропозиція укласти граматику та словник старослов'янської мови. Граматику погодився підготувати А. Добрянський. А щодо укладання словника, то думки учасників секції розділилися. Проти укладання виступив М. Куземський, мотивуючи це тим, що такий словник не матиме попиту серед населення. Але йому заперечив Й. Левицький, наголосивши, що «кождый правого духа обыватель повиненъ такой словарь набути». Відтак одинадцять членів розділили працю над словником між собою.

Далі було ухвалено:

а) підготувати церковнослов'янською мовою «Книгу ко чтенію» і доручили таку працю Й. Лозинському та С. Семашеві;

б) пропозицію С. Семаша щодо виготовлення великого та малого катехізису члени комісії відхилили, оскільки, М. Куземський наголосив, що в нижчих школах наука має відбуватися народною мовою.

Далі в програмі засідань тої секції зазначено: «Книгъ касающихся дѣписи, исторіи, земплеписи, естествословья, любомудрія, чадовоспитанія, земледѣльчества, зодчества, скотоводства, пчеловодства, домостроительства и иныхъ учебныхъ предметѣвъ узнана є потреба, выготовленье таковыхъ же, аще буде случай, оставляется въ пожаданію. На запитанье, кто бы мавъ въ тыхъ то учебныхъ предметахъ обучати, згодилося и собраніе, абы новіи престолы учебніи не творити, але языка руского професоръ має на себе выкладъ тыхъ то предметѣвъ пріяти» [7, с. 1-2].

Після закінчення роботи секцій відбулося ще три спільних зібрання.

На другому подано до відома, що Денис Зубрицький виготовляє староукраїнську хрестоматію. Після того Яків Головацький зачитав свою «Розправу о языкѣ рускомъ». Прочитали також і листа від так званого «Собору руского», щоб йому з'їзд українських

вчених оголосив свою мету та напрямки, аби той Собор міг до них приєднатися. Вирішили відписати й сказали, що наміром українців є свої народні права утримати, а також розбудовувати українську освіту [7, с. 2].

На третьому засіданні було ухвалено, на пропозицію І. Борискевича, створити «Общество просвѣщенія народного». Кожна секція вибрала до того товариства по двох членів. Це товариство мало очолити «Галицько-руську Матицю». Головою товариства був обраний Михайло Куземський, заступниками Іван Борискевич і Юліан Лавровський, секретарями Іван Жуковський та Михайло Малиновський.

На четвертому засіданні з короткою промовою виступив М. Куземський. Наголосивши на важливості з'їзду і на прийнятих рішеннях для освіти українського народу, він сказав: «Закидали намъ, що не маємо свѣтлыхъ мужѣвъ, так званої інтелігенції. Прийдѣть супротивники, увидѣте и завстыдайте ся! Покажѣть намъ мужѣвъ зъ межи своїхъ, котримъ бы нашѣ ...не дорѣвняли. Закидали намъ, що мова наша ще не оброблена а прото и неспособна, щобъ въ нѣй вже теперъ высшіи науки преопдавати. О нехай бы пришли були и послушали нашего Моха и Головацкого, якъ крѣпко и сильно, нашего Устіяновича, якъ красенько до серця провавялли и найнѣжнѣйшіи чувства найзвучнѣйшими, мягонькими и солоденкими словами оглашали! Скажѣть, где Русинъ ся своєї мовы учивъ? чи були яки школы? були може якѣ академіи руски? О нѣ, мати єго рѣзенька вчила, тому такъ солоденко говорить... Але мы не знали навѣть самѣ, що маємо, а то було наше нещастею... Отже коли-сьмо нашѣ сили познали и упорядкували, працѣ подѣлили и зъ меже насъ зарядъ зыбрали, то сподѣвати ся, що при спѣльнѣмъ дѣланю нашъ рускій нарѣдъ займе въ родинѣ людей европейскихъ приналежне мѣстце... Хоть насъ дѣлять горы и рѣки, але лучить насъ одно имя руске, лучить насъ одна любовъ до вѣтчине, бо всѣхъ насъ руска мати родила и руска земля кормила».

Після того виступало ще багато український вчених. Серед них був і Йосиф Левицький, автор першої української граматики.

Він висловив задоволення від зібрання українських учених, на яке довго «28 лѣтъ чекавъ та щодень въздыхавъ». Далі загадав про недолу української мови, яка стала мовою упослідженого українського народу. Й. Левицький наголошує, що ніхто в тих часах не мав відваги написати прохання до уряду чи Консисторії по-українськи. Й. Левицький також постраждав за те, що провадив метрики українською мовою, і був змушений виправдовуватися перед міністерством. Жоден священник, який знав українську мову, не отримував з Консисторії розпорядження чи інші документи українською мовою. Ті розпорядження були різними чужими мовами (польською чи німецькою – Б С), але не українською. Навіть особи, які готувалися отримати священний стан, мусили перед висвяченням вчитися читати, окрім того, у них практично не було часу навчитися добре розуміти церковні книги.

Далі згадав учених українців, які добре знали українську мову й робили все для її розвитку. Першим був крилошанини Іван Лавровський з Перемишля, другим Іван Могильницький, який розпочав укладати перші шкільні книжки для українського народу і створив «общество вчєныхъ» у Перемишлі, а також написав граматику галицько-української мови. Але їхні діяння не охопили широкого кола. Кирило Блонський, прибувши до Відня в 1822 році, щоб вивчати теологію, переклав з Й. Левицьким з німецької мови «Домоболіє проклятыхъ». На жаль, констатує доповідач, більше охочих працювати на полі українства не було. Правда, згодом почало воскресати українське слово, завдяки діяльності М. Шашкевича, І. Вагилевича, М. Устіяновича, А. Моха, Я. Головацького.

Потім від імені перемишльських українців слово взяв Йосиф Лозинський. Він сказав: «Мы доконали дѣло по силахъ нашихъ, а хоть найдуть ся люде, що о нашѣй учености може не дуже лестный судъ выдадутъ, то мы ся тымъ не зражуймо: мы довольнѣи и мѣсячкомъ, сли намъ еще не засвѣтило ясне сонце» [7, с. 1-2].

Отримавши завдяки Конституції право на зібрання та створення громадських організацій, українське населення Східної Галичини виступило із зверненням до жителів зібратися на з'їзд українських вчених. Це було перше наукове зібрання, на якому вирішили розглянути питання функціонування української мови в усіх сферах публічного життя українців. З'їзд відбувався, незважаючи на перешкоди поляків, які намагалися його скасувати. На з'їзді було прийнято багато ухвал, відповідно до яких українська мова повинна була стати рівноправною з польською мовою на території Східної Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. З'їздъ рускихъ ученыхъ у Львовѣ въ 1848-ѣмъ роцѣ I // Діло 5 (17) жовтня 1898. – Ч. 221. – С. 1–2.
2. Запрошенє ученыхъ рускихъ на зъездъ до Львова // Зоря Галицка 5 вересня 1848. – Ч. 17. – С. 1.
3. З'їздъ рускихъ ученыхъ у Львовѣ въ 1848-ѣмъ роцѣ II // Діло 8 (20) жовтня 1898. – Ч. 223. – С. 1–2.
4. З'їздъ рускихъ ученыхъ у Львовѣ въ 1848-ѣмъ роцѣ III // Діло 8 (20) жовтня 1898. – Ч. 224. – С. 1–2.
5. Истоическій очеркъ основаніА Галицко-рускои Матицѣ и справозданє первного собору ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщенія / Составлено Яковомъ Головацкимъ. – Львів, 1850. – 111 с.
6. З'їздъ рускихъ ученыхъ у Львовѣ въ 1848-ѣмъ роцѣ IV // Діло 10 (22) жовтня 1898. – Ч. 226. – С. 1–2.
7. З'їздъ рускихъ ученыхъ у Львовѣ въ 1848-ѣмъ роцѣ V // Діло. 12 (24) жовтня 1898. – Ч. 227. – С. 1–2.
8. Сокіл Б. Правописні дискусії на з'їзді українських вчених / Б. Сокіл. – Мандрівець. – Т., 2016. – № 1 (121). – С. 63–71.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2018 р.